

DOI: <https://doi.org/10.54937/refl.2022.6.1.63-75>

Dokonalá konkurencia

Perfect Competition

Jana Piteková, Iveta Ubrežiová

Abstrakt

Dvojslovný názov príspevku u niektorých ekonómov, manažérov a študentov evokuje jednoslovný – neexistuje, v lepšom prípade existuje len v teoretickej rovine. Pre A. Smitha, P. Samuelsona, W. Nordhaua ako aj autora prvej slovenskej vysokoškolskej učebnice ekonómie, prof. Brišku, je súťaž, konkurencia, dokonalým hnacím motorom efektívnosti trhového mechanizmu. Cieľom state je na základe spracovania vedeckých a odborných literárnych zdrojov a empirických poznatkov poukázať na nezastupiteľný význam dokonalej konkurencie, respektíve voľnej súťaže v teórii ako aj v bežnej hospodárskej praxi.

Kľúčové slová: trhový mechanizmus, dopyt, ponuka, cena, konkurencia.

Abstract

The two-word title of the paper evokes a one-word word for some economists, managers and students - it does not exist. It only exists on a theoretical level from the viewpoint of A. Smith, P. Samuelson, W. Nordhaus. They said that the competition is the perfect driving force behind the efficiency of the market mechanism. Prof. Briška, an university professor (1948) confirmed their theory like first economist in Czechoslovakia in his study. It was first university textbook about perfect competition. The aim of submitted paper is based on the processing of scientific and professional literature sources and empirical knowledge to point out the irreplaceable importance of perfect competition, or free competition in theory as well as in general economic practice.

Keywords: Market mechanism. Demand. Offer. Price. Competition.

JEL Classification: A 11, D 01, D 04, D 51, E 10

Úvod

Takmer všetci študenti, ktorí sa na stredných školách stretli s ekonómiou, prichádzajú na univerzity s poznatkom, že dokonalá konkurencia je teoretická abstrakcia, v praxi neexistuje. Aj mnohé renomované knihy z ekonómie im dávajú za pravdu. Dokonalú od nedokonalej konkurencie dokážeme rozlíšiť veľmi jednoducho. V dokonalej konkurencii tvorí cenu vzťah dopytu a ponuky, napríklad nikto dnes nevie, aký bude zajtra kurz dolára a eura, rozhodne o tom situácia na trhu,

dopyt a ponuka v najbližších hodinách. V nedokonalej konkurencii cenu určuje podnik, rešpektujúc predovšetkým dopyt na trhu tovarov a služieb. Skúmanie trhovej krivky ponuky v podmienkach nedokonalej konkurencie nemá zmysel. A tak sa pri štúdiu ekonómie stretávame so situáciou, ktorá odporuje logike. Na jednej strane sa vysvetľuje fungovanie trhového mechanizmu na základe pôsobenia dopytu a ponuky a na strane druhej učíme, že dokonalá konkurencia neexistuje.

1 Teoretické východiská skúmania trhového mechanizmu a konkurencie

Ekonómia je v podstate „večná“. Jej základný problém – uspokojovanie neobmedzených potrieb vzácnymi, obmedzenými statkami – musel riešiť človek bez ohľadu na to, či žil pred 4000 rokmi alebo žije teraz. Vednou disciplínou sa stáva až v 18. storočí. Tak ako je pre veriaceho človeka kľúčovým dielom Sväté Písmo, tak je pre ekonóma Pojednanie o podstate a pôvode bohatstva národov (Bohatstvo národov), ktoré v roku 1776 publikoval Adam Smith. Toto takmer 900-stranové veľdielo, o ktorom sa hovorí, že každý o ňom počul, ale málokto ho čítal, je hlavným teoretickým východiskom state. Po desaťročiach štúdia a výučby ekonómie dozrel čas na „ťah na hlbinu“, na návrat k pôvodným zdrojom. Zdravý a silný strom musí mať v prvom rade dobré korene. Adam Smith dielom Bohatstvo národov, ktoré o štyri roky oslávi 250 rokov, štvrt' tisícročie od svojho prvého vydania, korene ekonómie zasadil poriadne hlboko. Dodnes udržujú strom ekonómie živý, silný a zdravý.

Trh ako taký poznáme 3 – 8 tisíc rokov. O všeobecnom fungovaní trhového mechanizmu hovoríme až od procesu buržoázných revolúcií, kedy trh nadobudol tzv. všeobecný charakter. Trhový kolobeh sa uzatvoril. Dva základné typy trhov – trh tovarov a služieb a trh výrobných faktorov – sa prepojili a synergický efekt ich spolupôsobenia je nepopierateľný. V histórii ľudstva nenájdeme tisícročné obdobie, v ktorom by bol dosiahnutý taký pokrok ako napr. za posledných 100 rokov. Toto Adam Smith vedel a vysvetľoval. Cítil, že efektívne fungovanie trhového kolobehu môže do viesť národy k bohatstvu. Základnou podmienkou bola sloboda rozhodovania na trhu tovarov a služieb ako aj na trhu výrobných faktorov a konkurencia. Nadčasové sú jeho úvahy o tom, že cenu tovarov určuje jednak práca, pôda a kapitál potrebný na jeho výrobu, ale zároveň vzťah dopytu a ponuky na trhu tovarov a služieb. Voľnú súťaž považoval za základný predpoklad efektívneho fungovania trhu. Pochopil, že uzatvorením trhového kolobehu, predovšetkým sformovaním trhu práce, sa začína nová éra ľudstva. Význam voľnej súťaže, dokonalej konkurencie, vysvetľoval komparáciou s monopolom. Mnohí sa domnievajú, že monopoly vznikli ako prirodzený dôsledok pôsobenia dokonalej konkurencie, ktorá nemá schopnosť dlhodobo sa udržať v svojej čistej podobe. Štúdium Bohatstva národov čitateľovi vysvetlí, že monopoly sú známe už minimálne od čias merkantilizmu, t.j. v Anglicku od 16. storočia.

Adam Smith (2016, s. 56 - 57) uvádza, že „monopol, poskytnutý či už jednotlivcovi alebo obchodnej spoločnosti, má rovnaký výsledok ako obchodné alebo výrobné tajomstvo. Monopolisti udržujú trvalý nedostatok tovaru na trhu tým, že nikdy naplno nekryjú účinný dopyt, a predávajú tak svoj tovar oveľa drahšie, ako je jeho prirodzená cena. Monopolná cena je za všetkých okolností najvyššia cena, akú je možné získať. Prirodzená cena, alebo cena voľnej konkurencie, je naopak najnižšia

cena, akú je možné prijať – nie síce v každom jednom prípade, ale vždycky na istú dlhšiu dobu. Monopolná cena je v každom jednotlivom prípade najvyššia cena, ktorú je možné z kupujúcich „vymačkať“ alebo ktorú budú – ako sa dá predpokladať, ochotní zaplatiť. Cena voľnej konkurencie je najnižšia cena, ktorú si predávajúci, ak chcú ešte ďalej obchodovať, môžu dovoliť prijať.

Trhový systém nezlyháva, trhový systém pôsobí. Na strane domácností ako aj podnikov sú ľudia so svojimi slobodnými rozhodnutiami. Už Adam Smith (2016, s. 571) použil výraz „naši chamtiví majitelia veľkých manufaktúr.....náš merkantilizmus podporuje hlavne podnikanie, ktoré prináša prospech ľuďom bohatým a mocným. Podnikanie, ktoré prináša prospech chudákovi a ľuďom potrebným, až príliš často buď zanedbáva, alebo poškodzuje.“ Adam Smith videl v uzatvorenom trhovom kolobehu a voľnej súťaži veľkú príležitosť pre každého jedného človeka.

2 Materiál a metódy

Materiál pre spracovanie state je tvorený vedeckými a odbornými knihami z ekonómie, ktoré reflektujú historicko-logickú metódu. Prvým a zásadným zdrojom je Pojednanie o podstate a pôvode bohatstva národov Adama Smitha, v ktorom jasne vymedzuje voľnú súťaž ako protiklad monopolu. Ďalším citovaným zdrojom je celosvetovo už takmer osemdesiat rokov uznávaná Ekonómia od autorov P. Samuelsona a W. Nordhaua. Vynikajúci pluralitný prierez ekonómie nachádzame v dvojzväzkovom diele Národné hospodárstvo, ktorého autorom je profesor Rudolf Briška (1948). Jedná sa o prvú ucelenú knihu ekonómie pre vysoké školy na Slovensku. Rozsahom a kvalitou spracovania nebola dodnes prekonaná. Profesor Briška využíva rozsiahlu heuristickú bázu najvýznamnejších ekonómov 19. a začiatku 20. storočia. Tieto kľúčové diela konfrontujeme s názormi domácich ako aj zahraničných autorov, z ktorých väčšina publikuje dodnes. Ich diela sú zdrojovou literatúrou výučby ekonómie na stredných a vysokých školách na Slovensku.

Základnými metódami sú analýza, syntéza a komparácia. Využívame ich spolu s historicko-logickou metódou a metódou vedeckej abstrakcie. Vzhľadom na dvadsaťročné skúsenosti autorky s výučbou ekonómie na univerzite je uplatňovaná metóda pozorovania a empirie.

3 Výsledky a diskusia

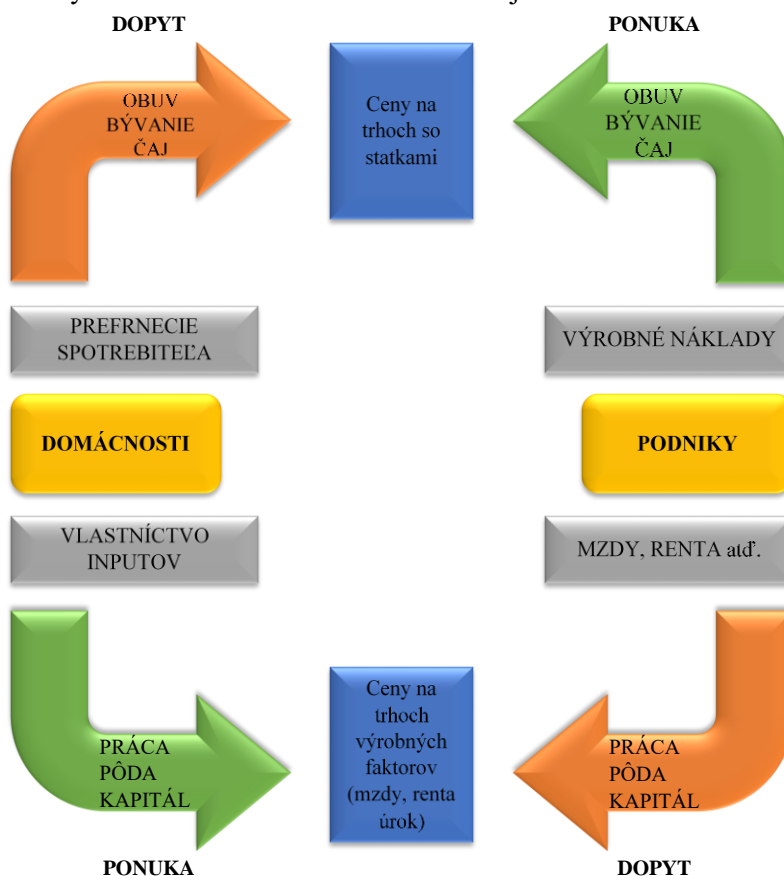
Celý život sa učíme, hľadáme, rozmyšľame ako každý deň prežiť čo najlepšie, najzmyslupnnejšie. Ekonómia „len“ vysvetľuje prostredie, v ktorom robíme všetky svoje rozhodnutia. Učí nás pochopiť správanie jednotlivcov, podnikov, štátu, ale aj pozrieť sa do svojho vlastného vnútra. Zistíme, že všetko sa odvíja od myslenia a konania každého jedného z nás. V systéme fungovania trhu sa nič neudeje bez vnútornej motivácie, priania a túžby jednotlivca. Náš život je životom každodenných rozhodnutí, výberom jednej alternatívy sa vzdávame niečoho iného. Pre študentov je náročné hneď na prvých hodinách porozumieť ekonomickým zákonom, metodológii. Mnohých komplikované vysvetľovanie ekonómie odradilo od radostného odhaľovania jej prirodzených krás, zákonitostí a princípov. A pritom je

to veľmi jednoduché. Odkedy na našej zemi žili ľudia a chceli prežiť, museli si uspokojiť aspoň svoje základné potreby – najesť sa, obliecť, bývať. Dlhé stáročia ľudia celý svoj život pracovali len preto, aby vôbec žili. Nikto nemôže povedať, že ekonómiu nevie, že ekonómii nerozumie, pretože ju každý jednoducho žije.

Biblický Matuzalem žil takmer tisíc rokov, ale ani takýto dlhý život mu nestačil na to, aby zažil také zmeny, ktorých sme my svedkom v priebehu niekoľkých rokov. Prof. Košturiak (2020) v svojej knihe Zjednodušovanie cituje Diamandisa, ktorý uvádza príklad, že v Babylone, v roku 1750 pred Kristom, musel človek pracovať na jednu hodinu svetla s lampou so sezamovým olejom 50 hodín. Lojová sviečka v 19. storočí predstavovala 6 hodín práce a petrolejová lampa koncom 19. storočia 15 minút práce. Dnes pracuje človek na jednu hodinu svetla asi pol sekundy. Čo sa stalo? Ako je možné, že ľudstvo za posledných 200 rokov urobilo násobne väčší posun vpred v oblasti technológií, životnej úrovne atď. ako za tisíce rokov predtým? Zmeny, ktoré človek dnes zažije za 30 rokov, by Matuzalem nezažil, ani keby žil 3000 rokov. Ako príčiny sa uvádzajú zdokonalenie parného stroja, priemyselná revolúcia, nové objavy a vynálezy, ale základnou príčinou je:

Uzatvorenie trhového kolobehu

Klasický trhový kolobeh môžeme znázorniť nasledujúcou schémou:

Spracované podľa: Samuelson, P. – Nordhaus, W. *Ekonómia 1*, s. 57

S týmto modelom sa študenti stretávajú už na stredných školách a určite ho poznajú študenti ekonómie na všetkých vysokých školách sveta so zameraním na ekonómiu. Horný polkruh predstavuje trh tovarov a služieb, domácnosti sú na strane dopytu, podniky na strane ponuky. Dolný polkruh je znázornením trhu výrobných faktorov, podniky sú na strane dopytu a domácnosti predstavujú ponuku práce, pôdy, kapitálu. Fungovanie týchto trhov osamotene, bez vzájomnej previazanosti, nemôže byť efektívne. Každý podnikateľ je zároveň aj členom domácnosti a tak tá istá osoba vystupuje na obidvoch trhoch zo strany dopytu aj ponuky súčasne.

Zázračný účinok pôsobenia trhového systému vidíme posledných cca 250 rokov. Prečo? Až v procese buržoázných revolúcií sa tento kolobeh uzatvoril. Efektívnosť fungovania celého systému je podmienená efektívnosťou trhu výrobných faktorov, z ktorých najdôležitejší je trh práce. Ten prirodzene nemohol formovať v otrokárskej, ani feudálnej spoločnosti. V procese buržoázných revolúcií (prvá v Anglicku 1640 - 1660) ľudia získali „dve slobody“. Tou prvou bola ľudská sloboda, mohli sa beztretno vzdialiť od svojho pána, neskončili za to na dereši, ale druhá sloboda už nebola taká príjemná, človek stratil možnosť obživy na pôde, ku ktorej bol „pripútaný feudálom“. Súbežne vznikali manufaktúry, v ktorých ľudia nachádzali zdroj obživy.....je to veľmi zjednodušená verzia celého procesu, ale história jasne dokazuje, že uzatvorenie trhového kolobehu bolo štartom technologických a spoločenských zmien. Základným predpokladom efektívneho fungovania trhového kolobehu je slobodné rozhodovanie človeka v konkurenčnom prostredí.

Presne takto vysvetľuje voľnú súťaž (dokonalú konkurenciu) Adam Smith v diele Bohatstvo národov. Nezaobrá sa zvlášť trhom tovarov a služieb a v rámci neho formovaním dopytu a ponuky, ani nerieši samostatne trh práce. Hneď v úvodných kapitolách Bohatstva národov vysvetľuje trhový kolobeh komplexne s dôrazom na voľnú konkurenciu ako základnú podmienku jeho efektívneho fungovania.

Podobne ako A. Smith, aj Samuelson a Nordhaus (1993, s. 55) v úvode dvojzväzkovej Ekonómie vysvetľuje: „Milióny ľudí vyrábajú tisíce druhov tovarov z vlastnej vôle, bez centrálného riadenia alebo plánu. Trhový mechanizmus je komunikačné zariadenie, ktoré zhromažďuje poznatky a činnosti miliónov rôznych jednotlivcov. Tento systém je schopný bez centrálného sprostredkovania riešiť problém, ktorý by nevyriešil ani najväčší počítač, pretože zahŕňa milióny neznámych premenných a vzťahov. Tento systém nik nevytvoril, a podobne ako ľudská spoločnosť podlieha zmenám. Vydrží však základný test každej spoločenskej organizácie – je schopný prežiť.....Trh stále prináša podobné zázraky, stačí sa len poobzerať okolo seba a pozorne sledovať každodenné fungovanie trhového mechanizmu.“ Dokonalú konkurenciu charakterizujú ako „technicko-ekonomický výraz na označenie trhu, na ktorom žiadna firma alebo spotrebiteľ nemá taký veľký podiel, aby mohol sám ovplyvniť trhovú cenu. Napríklad trh pšenice je dokonale konkurenčný preto, že ani najväčšia farma, ktorá produkuje len miniatúrny zlomok svetovej produkcie pšenice, nemôže mať výrazný vplyv na cenu pšenice.“ (Samuelson – Nordhaus, 1993, s. 58) V druhom zväzku Ekonómie (Samuelson – Nordhaus, 1993, s. 123) uvádzajú, že „dokonalá konkurencia nastáva vtedy, keď ani jeden výrobca nemôže ovplyvniť trhovú cenu. Presnejšie vyjadrené, pri dokonalej konkurencii existuje veľa malých firiem, všetky vyrábajú rovnaký výrobok a každá

z nich je príliš malá na to, aby ovplyvnila trhovú cenu.....Typický dokonalý konkurent bude schopný predat' ľubovoľné množstvo outputu za bežnú trhovú cenu. V podmienkach dokonalej konkurencie firma, ktorá maximalizuje zisk, určí svoju produkciu na takej úrovni, na ktorej sa hraničné náklady rovnajú cene, resp. hraničným príjmom. Na záver analýzy postavenia podniku v podmienkach dokonalej konkurencie uvádzajú, že „akokoľvek elegantná a ideálna môže byť dokonalá konkurencia, trhovú ekonomiku je zmesou konkurenčných a monopolistických síl“ (Samuelson – Nordhaus, 1993, s. 129). Ide v podstate o identický názor ako mal Adam Smith v diele Bohatstvo národov.

Nie každý autor sa s názorom Adama Smitha a dvojicou Samuelson – Nordhaus plne stotožňuje. R. Holman (rok, s. 130 - 133) sa v šiestej kapitole diela *Ekonomie* zaoberá aj dokonalými a nedokonalými trhmi. Uvádza, že dokonalé trhy sú charakteristické pozíciou cenového príjemcu a dokonale elasticou individuálnou krivkou dopytu. Uvádza štyri základné znaky dokonalých trhov – dokonalá informovanosť kupujúcich a predávajúcich, nulové náklady na zmenu dodávateľa, homogénny produkt, veľký počet predávajúcich. Nesplnenie čo i len jedinej z týchto podmienok mení podľa Holmana dokonalú konkurenciu na nedokonalú. Podobne charakterizuje dokonalú konkurenciu aj Shiller v diele *Mikroekonomie* (2004, s. 159). Jednou vetou však dodáva, že „málo, ak ešte vôbec, sú nejaké trhy výrobkov dokonale konkurenčné“. Prvé pochybnosti o týchto tvrdeniach nachádzame v Holmanovej knihe *Mikroekonomie – stredne pokročilý kurz* (2002, s. 301). Podľa tohto veľmi známeho českého profesora ekonomie sa niektorí ekonómovia domnievajú, že dokonalé trhy predpokladajú dokonalú informovanosť a nulové transakčné náklady. Lenže to nie je tak veľmi pravda a také trhy by sme veľmi ťažko hľadali. Kľúčové je pre Holmana územné rozptýlenie trhu a heterogenita produktu. Toto vidí ako základné príčiny nedokonalosti trhu. V svojom diele sa však už analýzou dokonalej konkurencie nezaobera. Mankiw (2009, s. 86) súhlasí so Samuelsonom a Nordhausom, že „existujú trhy, na ktorých je možné predpoklady dokonalej konkurencie bez problémov aplikovať. Napríklad na trhu pšenice existujú milióny farmárov, ktorí pšenicu predávajú, a milióny spotrebiteľov, ktorí pšenicu požadujú na rôzne pšeničné produkty. Keďže žiadny jednotlivý kupujúci či predávajúci nie je schopný ovplyvniť cenu pšenice, každý ju prijíma ako danú.“ Mankiw v znakoch dokonalej konkurencii už uvažuje „s takmer rovnakými“ statkami, nepoužíva slovo „homogénny, identický“. Mankiw predkladá dôslednú a zrozumiteľnú analýzu správania sa podniku v konkurenčnom prostredí bez normatívnych úsudkov typu, že v praxi sa nevyskytuje.

Lisý (2007, s. 181) v svojom diele *Ekonomía v novej ekonomike*, ktoré patrí k základnej študijnej literatúre ekonomie na slovenských univerzitách uvádza, že „dokonalá konkurencia sa často označuje ako trhovú štruktúru, ktorá sa v reálnych ekonomikách nevyskytuje a považuje sa za akýsi ideál, ktorý sa v reálnom živote nikdy nedosiahne“. Opäť sa opakujú znaky vrátane homogénneho produktu. Nachádzame tu dôkladnú analýzu krátkodobej a dlhodobej rovnováhy podniku v dokonale konkurenčných podmienkach, ale len ako teoretický podklad pre pochopenie konkurencie nedokonale. Muchová a kol. (2021, s. 95) prepája teóriu a prax dokonalej konkurencie na príklade trhu s poľnohospodárskymi produktami. Oceňujeme názor, že „v súčasných ekonomikách existuje niekoľko podobných

odvetví – trh so zahraničnými menami, trh služieb, trh komodít, trh informačných technológií, ktoré sú charakteristické vysokým stupňom konkurencie a správanie firiem v nich sa približuje dokonale konkurenčnému trhu. Tieto trhy sú vysoko konkurenčné v tom zmysle, že čelia vysokoelastickým krivkám a relatívne ľahkému vstupu a odchodu. Predovšetkým v dôsledku procesu globalizácie a technologických zmien sa konkurencia zintenzívňuje a správanie firiem sa približuje konkurenčnému modelu. Varian (1993, s. 370 - 385) sa zaoberá vysvetľovaním dokonalej konkurencie predovšetkým využitím grafického spracovania modelov. Matematik má z Varianovho poňatia vysvetľovania ekonómie určite veľkú radosť, ale Varian absolútne neprepája svoje poznatky s nejakým praktickým príkladom, ani sa nevyjadruje, ktorý z jeho modelov je v praxi reálny, resp. nereálny. V diele Mikroekonomie (Soukupová, Hořejší, Macáková, s. 232 - 262), ktoré patrí k základnej literatúre ekonómie na VŠE v Prahe, nachádzame opäť teoretické a modelové ponímanie dokonale konkurenčného prostredia bez prepojenia na prax. Podmienka homogénneho produktu je braná ako axióma.

Bestsellerom v rámci vzdelávania stredoškôľakov je kniha Ekonómia v 31 hodinách. Litovskí autori Šilénas a Vyšniauskaitė (2019) ponúkajú jedinečný výklad, veľmi dobré prepojenie s praxou, vysvetľovanie spôsobom, ktorý chytí za srdce učiteľa ako aj študenta. Na strane 77 si však môžeme prečítať, že dokonalá konkurencia je teoretický model, ktorý len málokedy existuje aj v skutočnosti. Na to, že systém fungovania trhového mechanizmu je alfou a omegou pochopenia ekonómie, je to veľmi málo. Z tejto knihy sa však ekonómiu učia státisíce stredoškôľských študentov...v každom prípade kniha pôsobí ako veľmi dobrá reklama na štúdium ekonómie, autorom z Litvy môžeme blahoželať a poďakovať. Ich túžba vysvetliť ekonómiu zaujímavým a pútavým spôsobom však prevyšuje úroveň ich poznania a preštudovanej literatúry.

Medzi ďalšie vraj bestsellery patrí EKONOMIX – Jak funguje (a nefunguje) ekonomika (Goodwin, M., 2014). Vďaka ilustráciám Dan E. Burra je ekonómia spracovaná ako komix, čo je nepochybne lákadlo pre mladých ľudí ako sa za krátky čas a pre nich prijateľnou formou (každé dieťa začína na komiksoch) dozvedieť základy ekonómie. Už v názve však máme slovo „nefunguje“ a konkurenčný trh a trhový mechanizmus je podrobený až nezaslúženej kritike. Prínosom tejto knihy je aplikácia historicko-logickej metódy, ekonómia nie je vysvetľovaná podľa jednotlivých ekonomických kategórií a v kapitolách, ale na základe vývoja spoločnosti prepája históriu so základnými pojmami.

Študenti Slovenskej technickej univerzity, ktorých nie je málo, sa so základmi ekonómie môžu stretnúť vďaka knihe Všeobecná ekonomická teória, základy teórie a praxe (Bondareva, Majerník, 2018). Dočítajú sa, že dokonalá konkurencia predstavuje teoretickú abstrakciu, ideálny stav, ktorý v reálnom hospodárskom živote neexistuje a ekonomická teória ju používa pre objasnenie vzájomných súvislostí trhového prostredia v ideálnych podmienkach. Prepojenie na prax nenachádzame, tak ako aj v Mikroekonomii, Repetitóriu, stredne pokročilý kurz (Macáková a kol., 2002, s. 87 - 99). Vlček (2005) uznáva, že ku princípu konkurencie nevyhnutne patrí to, že sa na trhu odmeňuje lepší výkon a naopak sa eliminuje výkon horší, ale dokonalú konkurenciu považuje za abstrakciu, ktorá v hospodárskom živote neexistuje a používa sa len pre objasnenie vzájomných

súvislostí trhového prostredia v ideálnych podmienkach. Uramová a kol. (1999, s. 116) uvádza, že „dokonalá konkurencia je teoretická abstrakcia, ktorá sa v hospodárskej praxi ojedinele vyskytuje v modifikovanej podobe na niektorých čiastkových trhoch (napr. plodínové burzy, burzy cenných papierov). Marasová a kol. (2018, s. 138) v týchto úvahách pokračuje a uvádza, že „keď pozorujeme ekonomiku v ktorejkoľvek krajine, nájdeme tam oblasti výroby alebo poskytovania služieb, v ktorých medzi producentmi prebieha intenzívny konkurenčný boj, ale aj také, v ktorých je konkurencia slabá alebo vôbec neexistuje.

Českí autori (Fuchs, Tuleja, 2005) zdôrazňujú význam konkurencie ako základnej podmienky fungovania trhového mechanizmu. Vysvetľujú, že konkurencia je proces stretávania sa rôznych, spravidla protikladných záujmov trhových subjektov. Proces konkurencie považujú za neoddeliteľný od trhu, je predpokladom fungovania trhu. Upozorňujú, že táto okolnosť si vyžaduje objasnenie, lebo veľmi často je práve konkurencia predmetom najrôznejších zjednodušení, nepochopenia a taktiež idealizácie. „Objektívnym základom týchto problémov je skutočnosť, že konkurencia prechádza vývojom, v ktorom sa odráža zložitá tendencia vývoja trhov. Dnešná konkurencia má podobu rôznych typov a rozširujú sa aj formy, v ktorých prebieha. Môže existovať trh bez konkurencie? Môže byť konkurencia z trhu vytlačená? Na obe otázky je jednoznačná odpoveď NIE. A napriek tomu sa v ekonomickej literatúre často stretáme s opačným tvrdením. Príčinou je, že pojem konkurencie, ako sme vyššie vymedzili, síce ctia všetci autori, napriek tomu ich v svojich dielach obsahovo stotožňujú s určitou konkrétnou formou. Tá skutočne na trhu nemusí byť zastúpená. **Ak má existovať konkurenčné prostredie, musia na trhu byť aspoň dva vzájomne závislé subjekty. Dvoh účastníkov však na trhu nájdeme vždy, pretože trh je ponuka a dopyt, predávajúci a kupujúci. Ich záujmy sú jednoznačne protikladné.**“ (Fuchs, Tuleja, 2005, s. 60)

Prof. Rudolf Briška, Národné hospodárstvo (1948)

Prvou slovenskou ucelenou vysokoškolskou učebnicou Ekonómie je dvojzväzkové dielo Národné hospodárstvo. Z hľadiska ponímania trhu a konkurenčného prostredia (prof. Briška namiesto pojmu konkurencia používa slovo súťaž, čo je v podstate identický význam) sú jeho poznatky aktuálne a akceptovateľne aj dnes, presne tak ako takmer štvrttisícročné dielo Adama Smitha. State týkajúce sa súťaže (konkurencie) uvádzame v pôvodnom znení (Briška, 1948, s. 60 - 61):

„Trh je miesto, kde sa proti sebe postaví výroba a spotreba, výrobcovia a spotrebiteľia, kupci a predavači a kde sa tvoria ceny pre predávané a kupované statky a služby. Je tu sústredenie ponuky a dopytu, kupcov a predavačov a evidencia a vznik cien.

Rozoznávame dvojakú súťaž:

a) Voľnú súťaž, ktorá predpokladá

- Veľké množstvo malých a slobodných, nikým a ničím neobmedzených výrobcov a spotrebiteľov.....
- Počet ponúkačov má byť tým väčší, čím je dopyt po ich výrobkoch nepružnejší....
- **Pri súťaži ide o ten istý alebo podobný výrobok, ktorý môže pri uspokojení tej istej potreby nahradiť iný výrobok. Preto úplná**

totožnosť výrobkov nie je potrebná, stačí, keď výrobky môžu uspokojovať ten istý dopyt

- Ide o vzájomný zápas, a to výrobcov a spotrebiteľov. Ide tu o selekciu, výber schopnejších výrobcov, ktorí vedú lepšie uspokojovať dopyt ako iní, Často zo súťaže vychádzajú nie schopnejší výrobcovia, ale chytřejší.

b) Viazanú súťaž (pozn. v súčasnom ponímaní je to nedokonalá konkurencia, ktorej sa v tejto stati nebudeme ďalej venovať)

Voľná súťaž umožnila ohromný rozvoj a využitie výrobných síl, spôsobila terajší blahobyt a pokrok a tým vytvorila aj terajšiu ľudskú civilizáciu. Je odvetou oproti cechovej, remeselnej viazanosti výrobných síl v stredoveku. Cechy viazali a znemožňovali voľné rozvinutie výrobných síl, kým voľná súťaž príchodom kapitalizmu odstránila všetky hranice, ktoré sa kládli úplnému využitiu výrobných síl. Preto výhody voľnej súťaže sú tieto:

- podporuje víťazstvo najvýkonnejších osôb a podnikov. Maximalizuje výrobu, vylučuje neschopných, zlacnie výroba, stúpne dopyt a blahobyt,
- automaticky, bez predpisov a kontroly, reguluje výrobu podľa želania spotrebiteľov, ale umožňuje uspokojenie potrieb spotrebiteľov s najväčším dôchodkom prv ako uspokojenie potrieb spotrebiteľov s nižším dôchodkom,
- znižuje zisk výrobcov, a to preto – keď v niektorom výrobnom odvetví sú vyššie zisky ako v inom – že výrobné prostriedky z menej ziskových výnosných odvetví prejdú do ziskovejšieho výrobného odvetvia. Takto zvýšia rozsah výroby, lepšie uspokojia dopyt a ceny začnú klesať. (Pozn. autorky – pravdivosť týchto slov potvrdzuje pandémia – rast farmaceutického priemyslu, výroba celulózy, nové e-shopy, kuriérske služby – nikto to nikomu neprikázal, ide o pôsobenie trhu prostredníctvom dopytu a ponuky)

Výhody súťaže sú tým väčšie, čím je intenzívnejšia. Určitý boj, súťaž medzi ľuďmi je nutná ako prostriedok zachovania ľudského pokroku a šťastia. Keby naše potreby boli uspokojené bez súťaže, nebolo by pohnútok k vzrastu výkonnosti, viedlo by to k ľahostajnosti, k mravnej izolácii, nevytvorilo by sa sociálne prostredie, v ktorom by sme poznali ozvenu nášho pokroku, výsledok našich úsilí a našich víťazstiev. Človek chce byť vždy viac než iný a táto tendencia k nerovnosti ľudí môže byť iba súťažou uspokojená. Súťaž môže byť normami a citom spravodlivosti a sympatií zjemnená. Pociťujeme nielen vlastné, ale aj cudzie bolesti. Keď sympatizujeme, počúvame hlboký inštinkt našej prirodzenosti, rozvitý sociálnym životom, a v charite, milosrdenstve môžeme vidieť dokonca vyžiarovanie individuálneho života. Egoizmus a altruizmus sú city hlboko v nás zakorenené.“

Základná myšlienka vzdelávania na Katolíckej univerzite – formovanie mysle a srdca – je evidentná a hmatateľná aj v prvom a zatiaľ najkomplexnejšie spracovanom diele z ekonómie na Slovensku a altruizmus, milosrdenstvo, sociálne cítenie nie je v rozpore s fungovaním trhového mechanizmu, je jeho súčasťou presne tak, ako každý jeden človek.

Záver

Ťahom na hĺbnu našej viery je Sväté Písmo, ťahom na hĺbnu ekonómie je štúdium pôvodných zdrojov. Tak ako rôzne náboženské prúdy si rôznym spôsobom vysvetľujú Písmo a vyberajú si z neho čo sa im hodí, autori kníh o ekonómii si vyberajú aj to, čo sa im hodí pre ovplyvňovanie verejnej mienky, podnikateľov, ale predovšetkým študentov. A tí to cítia, žiadajú zmenu, prezentujú ju iniciatívou ISIPE (International Student Initiative for Pluralism in Economics, 2014), v rámci ktorej študenti z viac než tridsiatich krajín sveta vyjadrili svoju nespokojnosť s tým, akú ekonómiu vyučujú ich univerzity. Žiadajú okrem iného viac plurality, prepojenia s inými vednými disciplínami ako aj s praxou.

Analýzou preštudovaných zdrojov potvrdzujeme, že konkurencie nie je možné systém fungovania trhového mechanizmu vysvetliť. Zúženie problematiky na „dokonalá konkurencia je abstrakcia a v praxi neexistuje“, znižuje význam konkurencie ako takej. Bez konkurencie nemôže existovať ani slovo trh – pretože sa stretávajú protichodné záujmy. Je dôležité toto študentom správne objasňovať už na stredných školách, o vysokých ani nehovoriac.

Monopol evokuje význam, že „ja sám“, sám som pánom, sám určujem podmienky. Takto to bolo za čias Adama Smitha. Môže si monopol stanoviť akúkoľvek vysokú cenu? Nie, nemôže. Musí rešpektovať dopyt. Krivka trhovej ponuky však nemá pre podnik v nedokonalnej konkurencie zmysel. Ak trhovú ponuku svojim študentom vysvetľujeme, graficky znázorňujeme, potvrdzujeme tým rešpektovanie základných atribútov fungovania trhového mechanizmu na základe modelu dokonalkej konkurencie.

Z doteraz preštudovaných kníh, Základy ekonómie od autorov Fuchs a Tuleja považujeme za najlepšiu učebnicu ekonómie, ktorá bola na území Českej a Slovenskej republiky publikovaná za posledných 30 rokov. V kategórii „prepojenie ekonómie a praxe“ sú to učebnice ekonómie prof. Holmana. Pochopenie princípov fungovania trhového mechanizmu v intenciách zakladateľa ekonómie ako vedy A. Smitha považujeme za kľúčové pri formovaní racionálneho a efektívneho správania každého človeka, ktorý vystupuje v pozícii domácnosti ako aj podniku. Mimoriadne cenný zdroj poznatkov z ekonómie vrátane konkurencie a konkurenčného prostredia nachádzame v diele Národné hospodárstvo od jedného z prvých slovenských ekonómov, prof. Rudolfa Brišku. Odporúčame učiteľom ako aj študentom, aby predmetnú problematiku študovali a vysvetľovali minimálne tak, ako to v „univerzálnej knihe“ Ekonómia uvádzajú Samuelson a Nordhaus.

Interval konkurenčného prostredia je ohraničený prirodzeným monopolom na strane jednej a dokonalou konkurenciou na strane druhej. Obe „hraničné situácie“ nachádzame v praxi. Ak sa stotožníme s názorom prof. Brišku, že „úplná totožnosť výrobkov nie je potrebná, stačí, keď výrobky môžu uspokojovať ten istý dopyt“, priestor „súťaže v praxi“ je viditeľný v mnohých sférach. A to nemyslíme len na tvorbu menových kurzov, cenné papiere a komoditné burzy. Ak sa dnes rozhodnete cestovať IC vlakom, lietadlom, v danom momente neviete cenu lístka, letenky. Ceny sú flexibilné, menia sa v závislosti od aktuálnej ponuky a dopytu. Dokonalá konkurencia sa stáva integrálnou súčasťou mnohých nedokonalých konkurenčných firiem – napr. cena skipasov v TMR, a.s. Ak sa vyberieme na jar kupovať do

Poľského Noweho Targu priesady muškátov, máme predstavu o maximálnej a minimálnej cene, ale presná cena bude vytvorená na základe ponuky a dopytu až priamo na mieste. Váš sused, ktorý príde na trh neskôr, môže priesady kúpiť lacnejšie, pretože ponuka prevýšila dopyt a rovnovážna cena klesla, ale môže obísť naprázdno, ak v ten deň kvety kupovalo veľa ľudí. To je presne tá dokonalá konkurencia, ktorá „vraj neexistuje“.

Resume

The aim of the submitted article is to point out the irreplaceable importance of perfect competition, or free competition in theory as well as in common economic practice, based on the processing of scientific and professional literary sources and empirical knowledge. In perfect competition, the price is the relationship between demand and supply, for example, no one today knows what the dollar and euro exchange rate will be tomorrow, the market situation, demand and supply will decide in the coming hours. In imperfect competition, the price is determined by the company, respecting the demand on the market of goods and services. There is no point in examining the supply market curve in conditions of imperfect competition. And so, in the study of economics, we encounter a situation that contradicts logic. On the one hand, the functioning of the market mechanism based on the effects of demand and supply is explained, and on the other hand, we teach that there is no perfect competition.

The material for the processing of the state consists of scientific and professional books from the viewpoint of economics, which reflect the historical and logical methods. The first and fundamental source is Adam Smith's *Treatise on the Nature and Origin of the Wealth of Nations*, which clearly defines free competition as the opposite of monopoly. Another cited source is *The World Economy*, recognized by P. Samuelson and W. Nordhaus, which has been recognized worldwide for almost eighties. We find an excellent pluralistic cross-section of economics in the two-volume work *The National Economy* was explained by Professor Rudolf Briška (1948). This is the first university textbook of economics for universities in Slovakia. The scope and quality of processing has not yet been surpassed. Professor Briška used the extensive heuristic base of the most important economists of the 19th and early 20th centuries. We compared these key works with the opinions of domestic and foreign authors, most of whom have a rich publication activity till these days. Their works are the source literature for application of economy in teaching process at secondary schools and universities in Slovakia.

The result of the processing of this issue is the knowledge that most market structures in the real world belong somewhere between two extremes - perfect competition and natural monopoly. We do not consider it a simple statement that perfect competition does not exist, but it is a borderline situation, just like a natural monopoly, which also occurs in practice and is also accepted by current economic theory. At the same time, we devoted the attention to the explanation of importance of a correct and thorough explanation of the market mechanism and competition in teaching process of economy at secondary schools and universities.

Literatúra

- BONDAREVA, I. – MAJERNÍK, M. (2018) Všeobecná ekonomická teória – Základy teórie a praxe. Bratislava : Spektrum STU, 2018, 120 s. ISBN 978-80-227-4782-0
- BRIŠKA, R. (1948) Národné hospodárstvo (Teória a politika) 1. zv. Národohospodárska teória, 2. vyd. Bratislava : Družstevné vydavateľstvo a kníhkupectvo, 509 s. bez ISBN
- BRIŠKA, R. (1948) Národné hospodárstvo (Teória a politika) 2. zv. 2. vyd. Bratislava : Družstevné vydavateľstvo a kníhkupectvo, 800 s. bez ISBN
- DUJAVA, D. (2016) Ekonomické krízy a ekonomická veda. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016. 188 s. ISBN 978-80-8168-442-5
- FUCHS, K. – TULEJA, P. (2005) Základy ekonomie. 2. vyd. Praha : Ekopress, 2005. 346 s. ISBN 80-86119-94-7
- GOODWIN, M. (2014) Ekonomix – Jak funguje (a nefunguje) ekonomika. Praha – Litomyšl : Paseka, s.r.o., 2014, 304 s. ISBN 978-80-7432-492-5
- HOLMAN, R. (2011) Ekonomie. 5. vyd. Praha : C. H. Beck, 2011. 691 s. ISBN 978-80-7400-006-5
- HOLMAN, R. (2002) Mikroekonomie – středně pokročilý kurz. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2002. 591 s. ISBN 80-7179-737-5
- KRAMEŠ, J. (2016) Ekonomie jako předmět vysokoškolské výuky v českých zemích v XVIII. A XIX. Století. Praha : Management press, 2016, 159 s. ISBN 978-80-7261-435-6
- LISÝ, J. a kol. (2007) Ekonomía v novej ekonomike. 2. vyd. Bratislava : Iura edition, 2007, 634 s. ISBN 978-80-8078-164-4
- MACÁKOVÁ, L. a kol. (2002) Mikroekonomie repetitorium (středne pokročilý kurs). 3. vyd. Praha : Melandrium, 2002, 223 s. ISBN 80-86175-19-7
- MANKIW, G. (2009) Zásady ekonomie. Praha : Grada Publishing, 2009. 768 s. ISBN 978-80-7169-891-3
- MARASOVÁ, J. – HOREHÁJOVÁ, M. – MAZÚROVÁ, B. – HOREHÁJ, J. (2018) Princípy mikroekonomie. Bratislava, Wolters Kluwer, 2018, 248 s. ISBN 978-80-8168-976-5
- MUCHOVÁ, E. a kol. (2021) Základy ekonomie. Bratislava : Wolters Kluwer, 2021, 280 s. ISBN 978-80-7676-134-6
- SAMUELSON, P. A. – NORDHAUS, W. D. (1992) Ekonomía 1 13. vyd. Bratislava : Bradlo, 1992, 420 s. ISBN 80-7127-030-X
- SAMUELSON, P. A. – NORDHAUS, W. D. (1992) Ekonomía 2 13. vyd. Bratislava : Bradlo, 1992, 551 s. ISBN 80-7127-031-8
- SCHILLER, B. (2004) Mikroekonomie. Brno : Computer press, a.s. 2004. 404 s. ISBN 80-251-0109-6
- SMITH, A. (2016) Pojednání o podstatě a původu bohatství národů (Preklad z anglického originálu An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations (6. vyd.), Methuen&Co., Ltd., London, 1950. Prvé vydanie tejto knihy bolo publikované 9. 3. 1776 v Londýne) Praha : Liberální institut (výhradný distribútor Grada Publishing) 872 s. ISBN 978-80-86389-60-8

- SOUKUPOVÁ, J. – HOŘEJŠÍ, B. – MACÁKOVÁ, L. – SOUKUP, J. (1996)
Mikroekonomie. Praha : Management Press, 1996, 535 s. ISBN 80-85943-17-4
- ŠILÉNAS, Ž. – VYŠNIAUSKAITĖ M. (2019) Ekonómia v 31 hodinách.
Bratislava : EXPOL PEDAGOGIKA, 2019, 127 s. ISBN 978-80-8091-532-2
- VARIAN, H. (1995) Mikroekonomie. Moderní přístup. 1. vyd. 1995 Praha :
Victoria publishing, a.s. 643 s. ISBN 80-85865-25-4
- VLČEK, J. A kol. (2005) Ekonomie a ekonomika. 3. vyd. Praha : ASPI, a.s., 2005.
560 s. ISBN 80-7357-103-X

doc. Ing. Jana Piteková, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku
Pedagogická fakulta
Katedra manažmentu
jana.pitekova@ku.sk

prof. Ing. Iveta Ubrežiová, CSc.

Katolícka univerzita v Ružomberku
Pedagogická fakulta
Katedra manažmentu
iveta.ubreziowa@ku.sk